

Verantwoorde peuteropvang in een geharmoniseerd voorschools stelsel

Handreiking Harmonisatie voor aanbieders van peuteropvang

COLOFON

Handreiking Harmonisatie voor aanbieders van peuteropvang

Deze publicatie is een uitgave van de MOgroep.

Tekst

Sardes, Utrecht

November 2015

IJsbrand Jepma en Berend Schonewille

Ontwerp en realisatie

De Smaakmakers Communicatie, Driebergen-Rijsenburg

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de MOgroep. Bij overname is bronvermelding verplicht.

MOgroep

Maliebaan 71H

3581CG Utrecht

telefoon: (030) 7210721 / fax: (030) 7210749

www.mogroep.nl

INHOUDSOPGAVE

Managementsamenvatting	4
1. Inleiding	6
2. Strategische oriëntatie op harmonisatie	8
2.1 Zelf peuteropvang worden	8
2.2 Samengaan met ander peuterspeelzaalwerk	9
2.3 Samengaan met aanbieder van kinderopvang	9
2.4 Samengaan met basisonderwijs	10
3. Definitie, kenmerken, varianten en opbrengsten van peuteropvang	11
3.1 Definitie en kenmerken van peuteropvang	11
3.2 Varianten van peuteropvang	13
3.3 Opbrengsten van peuteropvang	25

Managementsamenvatting

Peuterspeelzaalwerk en kinderopvang worden per 1 januari 2018 gelijkgeschakeld: qua kwaliteit, toezicht en financiën. Dit wordt 'de harmonisatie' genoemd. Peuteropvang is peuterspeelzaalwerk dat volledig is geharmoniseerd. Peuteropvang is dan gedefinieerd als kortdurende, intentionele, brede ontwikkelingsstimulering voor peuters van 2,5 tot 4 jaar, die maakt dat ze goed voorbereid beginnen aan de basisschool.

Een belangrijke verandering daarbij is dat er geen vrijwilligers meer als beroepskracht op de peuter-groepen mogen staan. Een tweede belangrijke verandering is dat ouders die beiden werken ook recht krijgen op kinderopvangtoeslag voor hun peuters die naar een peuterspeelzaal gaan.

Deze handreiking is een hulpmiddel voor organisaties die peuteropvang willen aanbieden in dit nieuwe geharmoniseerde stelsel. De handreiking is in eerste instantie bedoeld voor de huidige aanbieders van peuterspeelzaalwerk.

Het is belangrijk dat aanbieders van peuterspeelzaalwerk een strategie ontwerpen voor hun toekomst. Wil je als organisatie voor peuterspeelzaalwerk zelf een peuteropvangorganisatie worden? Wil je samengaan met ander peuterspeelzaalwerk? Wil je samengaan met een aanbieder van kinderopvang? Of ga je samenwerken met het basisonderwijs? Elke keuze heeft voor- en nadelen. Op basis daarvan kunt u een beredeneerde keuze maken.

Deze handreiking laat zien dat peuteropvang niet één verschijningsvorm heeft. Er zijn meerdere varianten die al naar gelang de lokale situatie toepasbaar zijn.

Organisatorische kenmerken van peuteropvang

Er zijn ruwweg twee hoofdvormen van peuteropvang: **reguliere peuteropvang en peuteropvang met voorschoolse educatie**. Peuteropvang met voorschoolse educatie is bedoeld voor peuters van ouders die binnen de doelgroep van het (gemeentelijke) onderwijsachterstandenbeleid vallen. De extra financiering komt van de gemeente. Er gelden extra (wettelijke) kwaliteitseisen, die mede afhankelijk zijn van de gemeente waarin peuteropvang met voorschoolse educatie wordt geboden. In grotere gemeenten gelden bijvoorbeeld strengere eisen rond de taalnorm voor pedagogisch medewerkers, de inzet van hbo'ers, ouderbetrokkenheid en opbrengstgericht werken. Hiervoor hebben grotere gemeenten ook extra middelen gekregen van het Rijk. De GGD houdt toezicht op de basisvoorwaarden kwaliteit voorschoolse educatie uit het gelijknamige besluit. De Inspectie van het Onderwijs houdt in de betreffende gemeenten toezicht op de aanvullende eisen zoals de taalnorm. In de kleinere gemeenten werkt de Inspectie met signaalgestuurd toezicht.

Qua vormgeving is er verschil tussen peuteropvang als zelfstandig aanbod, als aanbod binnen kinderopvang, of aangesloten bij het basisonderwijs of als onderdeel van een welzijnsorganisatie. Verder is er variatie wat betreft enkelvoudige of samengestelde groepen, homogene of heterogene groepen, lengte van de dagdelen, het aantal dagdelen en de startleeftijd, groepsgrootte en beroepskracht/kind-ratio.

Personele kenmerken van peuteropvang

Peuteropvang van goede kwaliteit raakt het pedagogisch leiderschap van leidinggevendenden. Dit betekent dat de leidinggevende gericht is op de permanente ontwikkeling en professionalisering van het team pedagogisch medewerkers. Competente pedagogisch medewerkers beschikken over een adequaat opleidings-, kwalificatie- en scholingsniveau. Onontbeerlijk daarbij is het permanent leren met effectief bewezen instrumenten als video-interactiebegeleiding. Om de kwaliteit van peuteropvang te versterken en te borgen is aandacht nodig voor de taal- en interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers.

Inhoudelijke kenmerken van peuteropvang

Peuteropvang werkt vanuit een (beredeneerd) ontwikkelingsaanbod, zoals dat in de wet is vastgelegd en ook geldt voor andere vormen van kinderopvang. Er wordt een breed, integraal en eigen-tijds programma ingezet dat aandacht besteedt aan de taalontwikkeling, rekenontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling en psychomotorische ontwikkeling. Hbo'ers kunnen een kwaliteitsimpuls geven aan de peuteropvang: op de groep, als coach of als voorschoolse intern begeleiders. Peuteropvang van goede kwaliteit werkt systematisch en cyclisch aan de ontwikkelingsdoelen van peuters (opbrengstgericht werken). De inzet van een kindvolgsysteem helpt daarbij.

Organisaties die goede peuteropvang willen aanbieden, kunnen ouders actief helpen bij het zorgen voor een prettig opvoedingsklimaat thuis. Dit vraagt om goedgetrainde pedagogisch medewerkers.

Relationele kenmerken van peuteropvang

Organisaties die peuteropvang verzorgen werken vaak samen of stemmen af met het basisonderwijs en nemen actief deel aan de Lokale Educatieve Agenda (LEA). Zo lukt het om kinderen een soepele overgang van peuteropvang naar basisschool te bieden. Er ontstaat een doorgaande lijn in het educatief aanbod en de pedagogisch-didactische benadering.

Tegelijkertijd is het zaak als peuteropvang de interne ondersteuningsstructuur te versterken en te verbinden met de externe ondersteuningsstructuur van samenwerkingsverbanden Passend onderwijs en de zorgstructuur van gemeenten. Op die manier kunnen peuters met extra ondersteuningsbehoef-ten en/of zorgvragen sneller en beter worden geholpen.

Peuteropvang kan positieve effecten hebben op de brede ontwikkeling van peuters, mits de kwanti-teit en kwaliteit op orde zijn. Vooral peuters uit achterstandssituaties lijken te profiteren van de speel-leerrijke omgeving die peuteropvang (met voorschoolse educatie) biedt.

1. Inleiding

De overheid wenst dat Nederland per 1 januari 2018 één voorschools stelsel heeft voor kinderen van 2,5 tot 4 jaar, en hun ouders¹. Dit stelsel is gelijkvormig in kwaliteit, toezicht en financiën, onafhankelijk van wie de peuteropvang aanbiedt. Om dat te stimuleren, worden de stelsels van kinderdagopvang (0 tot 4 jaar) en peuterspeelzaalwerk (2,5 tot 4 jaar) geharmoniseerd. Organisaties hebben dus twee volle jaren de tijd (2016 en 2017) om in samenspraak met gemeenten en overige lokale partners praktische uitvoering te geven aan de harmonisatie.

Harmonisatiedoel

Het doel van harmonisatie is om verschillen tussen peuterspeelzalen en kinderdagverblijven weg te nemen en te zorgen voor een betere afstemming tussen kinderopvang, peuterspeelzaalwerk en basisonderwijs. Door de verschillen weg te nemen moet segregatie van kinderen tegengegaan worden. De harmonisatie rust op drie pijlers:

- het versterken van de pedagogische kwaliteit
- één kwaliteitskader voor peuterspeelzalen en kinderdagverblijven
- één financieringsstructuur voor tweeverdieners

De harmonisatie treft vooral de organisaties die nu peuterspeelzaalwerk aanbieden en dit willen omvormen tot peuteropvang². Zij moeten zich verdiepen in de veranderingen in wet- en regelgeving, kwaliteitsregels, toezicht en financiering.

Deze handreiking informeert organisaties over het verzorgen van een peuteraanbod nieuwe stijl. Wat houdt de harmonisatie in, waar moet je op letten, wat moet je doen? Daarnaast belichten we de kansen om hoogwaardige peuteropvang te verzorgen in een nieuwe beleidscontext. Alleen een aanbod van voldoende omvang en kwaliteit draagt bij aan de brede ontwikkelingsstimulering van peuters. Deze handreiking biedt het huidige peuterspeelzaalwerk handvatten om hun aanbod onder nieuwe wet- en regelgeving goed te realiseren en waar nodig anders te organiseren en financieren.

Naast deze handreiking is er een handreiking over harmonisatie voor gemeenten³ en een handreiking over harmonisatie en personele en financiële gevolgen voor aanbieders van peuteropvang⁴. De handreikingen zijn onderdeel van het project Ondersteuning peuterspeelzaalorganisaties in het kader van harmonisatie dat de MOgroep in opdracht van het ministerie van SZW uitvoert.

1. Ministerie van SZW, ministerie van OCW (2013). Brief aan de Tweede Kamer. Een betere basis voor peuters, 1 december 2013.

Ministerie van SZW, ministerie van OCW (2014). Brief aan de Tweede Kamer. Een betere basis voor peuters, 17 juni 2014.

Ministerie van SZW, Kamerbrief: Harmonisatie peuterspeelzalen en kinderopvang: de volgende stap, 1 juli 2015.

2. In deze handreiking wordt consequent van 'peuteropvang' gesproken wanneer sprake is van peuterspeelzaalwerk dat volledig is geharmoniseerd.

3. Schonewille, B. en Jepma, IJ. (2015). Handreiking Harmonisatie voor gemeenten. Op verantwoorde wijze peuteropvang laten verzorgen in een geharmoniseerd voorschools stelsel. Utrecht: Sardes.

4. Buitenhek Management & Consult (2015). Voorbereiding harmonisatie Peuterspeelzaalwerk en Kinderopvang. Handreiking invoering harmonisatie voor peuterspeelzaal- en kinderopvangondernemers. Utrecht: Buitenhek Management & Consult BV.

In het nieuwe stelsel blijft het huidige aanbod van het peuterspeelzaalwerk in principe mogelijk, maar dan wel getransformeerd tot peuteropvang. Peuteropvang is een vorm van kortdurende, intentionele, brede ontwikkelingsstimulering voor peuters, als voorbereiding op de basisschool. Peuteropvang wordt verzorgd volgens de geldende eisen die de landelijke overheid en/of gemeenten eraan stelt. Daarbij is er een onderscheid tussen reguliere peuteropvang en peuteropvang met voorschoolse educatie. Voorschoolse educatie wordt mogelijk gemaakt met de middelen uit het onderwijsachterstandenbeleid die gemeenten van het Rijk ontvangen. Het wettelijke regime van de kinderopvang geldt voor de peuteropvang, met bijzondere aandacht voor de uitvoering van voorschoolse educatie door de Onderwijsinspectie. Daardoor zijn er na de harmonisatie nog steeds kwaliteitsverschillen die worden bepaald door de aanwezigheid van voorschoolse educatie in peutergroepen met doelgroeppeuters⁵. Door de harmonisatie zijn er straks verschillende vormen van financiering bij het organiseren van peuteropvang, afhankelijk van de arbeidssituatie en doelgroepstatus van ouders en peuters.

Informatiefilmpje voor ouders

De gemeente Medemblik heeft een informatiefilmpje (in het Nederlands, Engels, Pools en Turks ingesproken) gemaakt voor ouders, dat uitleg geeft over de andere financieringswijze en de achtergrond daarvan. Het filmpje is te zien via www.youtube.com/watch?v=dxkMtSIH_t0

Deze handreiking is bedoeld voor de huidige aanbieders van peuterspeelzaalwerk die hun bestaande aanbod willen voortzetten als peuteropvang, maar ook voor nieuwe aanbieders van peuteropvang. Dat zijn bestaande organisaties voor peuterspeelzaalwerk die hun aanbod onderbrengen bij een andere organisatie (kinderopvang of onderwijs). In deze handreiking vertrekken we vanuit het perspectief van de huidige aanbieders van peuterspeelzaalwerk die peuteropvang (al dan niet met voorschoolse educatie) willen aanbieden.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 bieden we een strategische oriëntatie van het peuterspeelzaalwerk op de toekomst. Hoe wil het huidige peuterspeelzaalwerk door?

Hoofdstuk 3 gaat in op de definitie, kenmerken, vormen en opbrengsten van peuteropvang. Wat is peuteropvang, welke kenmerken heeft het, welke varianten zijn er en wat zijn te verwachten opbrengsten?

Steeds wordt het bestaande peuterspeelzaalwerk als vertrekpunt genomen.

5. Gemeenten bepalen wie de doelgroeppeuters zijn. Veel gemeenten passen (minimaal) de landelijke gewichtenregeling voor het primair onderwijs toe. De gewichten zijn gekoppeld aan opleidingscategorïeën van de ouders. Er zijn twee gewichten, 1,2 en 0,3. Kinderen krijgen gewicht 0,3 als het maximaal genoten onderwijs van de ouders basis-onderwijs of (v)so-zmlk is. Kinderen krijgen gewicht 1,2 als het maximaal genoten onderwijs van ouders lbo/vbo, praktijkonderwijs of vmbo basis- of kaderberoepsgerichte leerweg is. Aanvullend worden vaak nog andere kenmerken gebruikt om tot de gemeentelijke doelgroep te komen. Denk aan de thuistaal (anderstaligheid) en/of het geboorteland van de ouders.

Zie o.m.: Geus, W. de, Versteegen, H. en Kruijer, J. (2013). Voorschoolse Educatie: doelgroepbepaling en toeleiding. Een handreiking voor gemeenten. Utrecht: Oberon/ Sardes.

2. Strategische oriëntatie op harmonisatie

Als (toekomstige) aanbieder van peuteropvang is het belangrijk om te weten wat er nodig is om een peuteraanbod van hoge kwaliteit te arrangeren. Veel, maar niet alle gemeenten zetten een traject uit waarin de veldpartijen (organisaties van kinderdagopvang, peuterspeelzaalwerk, basis-onderwijs en ouders) worden uitgenodigd om mee te denken over de richting en inrichting van het lokale voorschoolse stelsel, in het bijzonder de positie van peuters en het aanbod voor peuters daarbinnen. Meer daarover leest u in de *Handreiking Harmonisatie voor gemeenten*⁶.

Hoewel gemeenten geen wettelijke taak hebben om peuterspeelzalen aan te bieden, hebben ze wel een zorgplicht voor het jonge kind en wordt vanuit het rijksbeleid het financieren van peuteropvang voor kinderen van niet-werkende ouders belangrijk gevonden. Daarom voelen gemeenten zich vaak verantwoordelijk voor het lokale peuterspeelzaalwerk. Veel gemeenten willen graag een toegankelijke, betaalbare en thuis nabije voorziening hebben. Eén die diep geworteld is in de lokale gemeenschap, wijk of buurt. Ze hebben er vaak ook decennialang flink in geïnvesteerd. Daarom willen gemeenten vaak ook invloed uitoefenen op de toekomst van het peuterspeelzaalwerk. Evenals aanbieders van peuteropvang hebben gemeenten daarbij te maken met een onzekere toekomst. Moet er door de raad worden bezuinigd op het peuterspeelzaalwerk? Hoe wordt het onderwijsachterstandenbeleid, en dus ook voorschoolse educatie, na 2015 verder gefinancierd?

Organisaties die nu peuterspeelzaalwerk aanbieden, zullen hoe dan ook nauw overleg moeten voeren met gemeenten. In enkele gevallen zullen aanbieders van peuteropvang ervaren dat gemeenten aan het bezuinigen zijn, en de toekomst van peuterspeelzaalwerk aan de markt willen over laten. Waar regie van gemeenten ontbreekt, zal het peuterspeelzaalwerk over de eigen de toekomst moeten waken. Hoe het ook zij, het is van groot belang om een beeld te hebben bij de eigen toekomst: hoe en onder welke condities wil men peuteropvang verzorgen?

2.1 Zelf peuteropvang worden

Peuterspeelzalaanbieders kunnen met instemming van gemeenten ervoor kiezen om het huidige aanbod om te zetten in peuteropvang. Daarmee behouden ze hun zelfstandigheid. Veel peuterspeelzalaanbieders hebben voldoende kennis, menskracht, tijd en middelen in huis voor die omzetting, maar soms is externe inhuur nodig.

Een voordeel van deze optie is dat de opgebouwde kennis en ervaring van organisatie en personeel behouden blijven. De baanzekerheid van het personeel wordt grotendeels gegarandeerd. Daarmee borgt de peuteropvang haar onderscheidende positie en aanbod, en is er in gemeenten wat te kiezen voor ouders met diverse wensen en behoeften.

Een nadeel is er ook. Omdat veel gemeenten de afgelopen jaren vooral de peuterspeelzalen hebben toegerust met voorschoolse educatie, kan het zijn dat de peuteropvang nagenoeg de enige uitvoerder is en blijft van voorschoolse educatie. Dit kan betekenen dat er vooral veel doelgroeppeuters blijven komen, wat een belemmering is voor de integratie van reguliere peuters en doelgroeppeuters. Gemengde groepen bieden immers betere condities voor spelen, leren en ontwikkelen voor doelgroeppeuters. Maar bij de voorbereidingen van de harmonisatie kan worden afgesproken om het protocol voor werving en toeleiding meer open te maken, zodat doelgroep en niet-doelgroep worden gemixt.

6. Schonewille, B. en Jepma, IJ. (2015). *Handreiking Harmonisatie voor gemeenten*. Op verantwoorde wijze peuteropvang laten verzorgen in een geharmoniseerd voorschools stelsel. Utrecht: Sardes.

Deze optie biedt aanbieders op termijn ook kansen om de peuteropvang te intensiveren, door meer uren/dagdelen per week of meer weken per jaar geopend te zijn. Daarmee wordt de peuteropvang aantrekkelijker voor tweeverdieners. Dit geeft ook extra werk voor het personeel in de peuteropvang. Hier staat tegenover dat de peuteropvang zich nadrukkelijker manifesteert als concurrent van de overige kinderopvangaanbieders. Dat kan de verhouding tussen peuteropvang en kinderopvang veranderen, zeker als de peuteropvang kinderen aantrekt die anders naar de kinderopvang zouden gaan.

2.2 Samengaan met ander peuterspeelzaalwerk

Er zijn gemeenten met meerdere organisaties van peuterspeelzaalwerk. Hier en daar bestaan zelfs nog éénpitters naast grotere organisaties. Omdat de harmonisatie vraagt om extra deskundigheid en tijd kan het verstandig of zelfs noodzakelijk zijn om de krachten binnen het peuterspeelzaalwerk te bundelen. Als grote organisatie is het doorgaans ook makkelijker om een (halve) peutergroep in een kleine kern overeind te houden, ook als dat niet rendabel is. Grote organisaties kunnen zich dit beter permitteren, onder voorwaarde dat andere locaties wel 'goed boeren'. Dit is goed voor de leefbaarheid in de kleine kernen. In sommige gevallen kan alleen met extra financiering van gemeenten een peutervoorziening in kleine kernen (buitengebieden) overeind worden gehouden⁷.

Gratis peuteropvang in ruil voor tegenprestatie

De gemeente Deventer betaalt de kosten van peuteropvang (een 'gemeentelijke kindplek') voor ouders die niet onder de kinderopvangtoeslageregeling vallen, mits deze ouders gemiddeld 8 uur per week vrijwilligerswerk of mantelzorg verrichten ('wederkerigheid')⁸.

Een grotere of solistische speler op het gebied van peuteropvang heeft doorgaans meer bestuurlijke en beleidsmatige slagkracht dan afzonderlijke peuterspeelzaalwerkorganisaties. Ook kun je dan één ondersteuningsapparaat, centrale administratie en dergelijke optuigen. Daardoor vermindert de overal bureaucratie.

Een ander voordeel is nog dat de harmonisatie van al het peuterspeelzaalwerk gelijktijdig ter hand kan worden genomen. Daarmee is het proces eenvoudiger te coördineren en dalen de proceskosten van de harmonisatie.

Nadeel kan zijn dat er een monopolist op het gebied van peuteropvang komt. Dit beperkt de keuzevrijheid van ouders, die soms heel bewust kiezen voor kleinschaligheid (éénpitters).

2.3 Samengaan met aanbieder van kinderopvang

Het peuterspeelzaalwerk kan in overleg met gemeenten besluiten dat ze als aparte stichting opgaat in een of meerdere kinderopvangorganisaties. Op die manier kan peuteropvang een 'tak van sport' worden binnen de kinderopvang. Kinderopvangorganisaties hebben over het algemeen een positief beeld van de opgebouwde kwaliteit van het peuteraanbod (met voorschoolse educatie) door de jarenlange investeringen van Rijk en gemeenten in de kwantiteit en kwaliteit van het aanbod en de professionaliteit van het personeel. Aangenomen mag worden dat kinderopvangorganisaties goed in staat zijn om het peuterspeelzaalwerk te veranderen in peuteropvang, vanwege de aanwezige kennis van wet- en regelgeving van kinderopvang.

7. MOgroep (2015). De harmonisatie in buitengebieden. Interne notitie.

8. <http://www.deventer.nl/kindcentra>

Almere: peuterspeelzaalwerk (met voorschoolse educatie) naar kinderopvang

In Almere is er voor gekozen om al het peuterspeelzaalwerk (met voorschoolse educatie) over te dragen aan meerdere kinderopvangorganisaties. Daarmee is de stichting voor het peuterspeelzaalwerk ontbonden. Tegelijkertijd is ENTZA (Expertisenetwerk Nul Tot Zesjarigen in Almere) gelanceerd. ENTZA verbindt alle partijen in Almere die zich professioneel bezighouden met het leren en ontwikkelen van jonge kinderen. Men wil twee zaken realiseren:

- een gericht professionaliseringsaanbod nul- tot zesjarigen dat past binnen de kernactiviteit van de uitvoerende organisaties.
- borging van de deskundigheid op het gebied van wettelijke taken (vve)⁹.

De kinderopvang als sector kan minder continuïteit geven. De kinderopvang heeft in de voorbije jaren last gehad van de economische crisis, waardoor de vraag ernaar is gedaald. Daardoor is er gereorganiseerd, maar er zijn ook organisaties failliet gegaan. In de afgelopen jaren is van overheidswege op de kinderopvang bezuinigd, waardoor de kosten voor de ouders omhoog zijn gegaan. Zoals het er nu naar uitziet, gaat de overheid de komende jaren weer investeren in de kwaliteit van de kinderopvang. Ook gaan de kosten voor ouders omlaag. Dit zijn gunstige ontwikkelingen voor de opname van peuterspeelzaalwerk in kinderopvang.

2.4 Samenwerken met basisonderwijs

Veel peuterspeelzaalorganisaties willen intensiever samenwerken en afstemmen met het basisonderwijs, op bestuurlijk, organisatorisch en praktisch niveau. Een reden hiervoor is dat men verwacht dankzij het basisonderwijs een volgende stap te kunnen zetten in de kwaliteitsverhoging van het aanbod en de verdere professionalisering van het personeel. Het basisonderwijs wordt volledig bekostigd door de overheid, waardoor inhoud en kwaliteit vaak als vertrekpunt voor veranderingen worden genomen. Ook is er sprake van een hbo-werk- en denkcultuur.

Zeker bij de vorming van integrale kindcentra (IKC's) ligt het voor de hand om verankering bij het basisonderwijs te bepleiten.

Sommige schoolbesturen hebben een aparte stichting voor peuterspeelzaalwerk of peuteropvang opgetuigd¹⁰, of willen dat doen. Er zijn al gemeenten waar het peuterspeelzaalwerk door het basisonderwijs wordt georganiseerd. Daarmee krijgt het basisonderwijs (meer) invloed op het aanbod voor peuters. Voorwaarde is wel dat het basisonderwijs zich er voldoende van bewust is dat peuters andere behoeften hebben dan kleuters en schoolgaande kinderen. Dat moet duidelijk zichtbaar zijn in de pedagogisch-didactische benadering, die vooral uit spel, spelbegeleiding en -verrijking en talige interacties bestaat¹¹.

Een deel van de ouders is huiverig voor het onderwerpen van peuters aan het regime van het basisonderwijs, het 'schoolse leren'. Het vraagt dus om glasheldere communicatie naar de ouders als het basisonderwijs zich nadrukkelijker gaat bemoeien met peuters.

Anderzijds kan het peuterspeelzaalwerk profiteren van het imago van het basisonderwijs. Ouders die afkomstig zijn uit landen zonder voorschoolse voorzieningen melden zich dan eerder aan, vanwege de grote bekendheid en goede reputatie van het basisonderwijs.

Voordeel van de keuze voor vervlechting van peuteropvang met basisonderwijs is dat de doorgaande lijn in aanbod voor 2,5 t/m 12 jaar beter kan worden georganiseerd. Daarmee kan de overgang naar de basisschool soepeler verlopen. Scholen kunnen beter anticiperen op mogelijke ondersteuningsbehoeften van kinderen, omdat de peuters eerder in beeld zijn.

9. <https://leq.almere.nl/het-jonge-kind/>

10. Zie bijv: Kiem Onderwijs en Opvang die in Speelleercentrum De Wijde Wereld in de gemeente Uden onderwijs én opvang verzorgen (www.kiemuden.nl).

11. Muller, P. en Cohen de Lara, H. (2013). Peuters laten spelen is een vak. Handige tips over spelbegeleiding. Utrecht: Sardes.

Een nadeel kan zijn dat het peuterspeelzaalwerk zijn neutrale karakter verliest. Nederland heeft bijzondere (openbare, protestants-christelijke, rooms-katholieke, islamitische, joodse e.d.) en algemeen bijzondere (Montessori, Dalton, Freinet e.d.) schoolbesturen en basisscholen. Schoolbesturen en basisscholen willen steeds vaker dat het peuteraanbod past bij de identiteit of het profiel van de school. Dit kan ertoe leiden dat het bestaande peuteraanbod gefragmenteerd raakt. Pedagogisch medewerkers kunnen vanuit principiële overwegingen of eigen opvattingen over spelen, leren en ontwikkelen moeite hebben om tegemoet te komen aan de eisen van het basisonderwijs. Hoewel de invloed van denominatie in het basisonderwijs afneemt, kiezen scholen meer en meer voor een duidelijk profiel om zich te onderscheiden van de andere basisscholen. De vraag is in hoeverre de peuteropvang hieraan tegemoet kan en wil komen. Het peuterspeelzaalwerk is tot dusverre meestal neutraal en vooral aanbodgericht georganiseerd. Als elke basisschool een eigen inpendig peuteraanbod wil hebben met een aanbod op maat, dan vraagt dit veel van peuteropvangaanbieders.

3. Definitie, kenmerken, varianten en opbrengsten van peuteropvang

3.1 Definitie en kenmerken van peuteropvang

Peuteropvang is een vorm van kortdurende, intentionele en brede ontwikkelingsstimulering voor kinderen van 2,5 tot 4 jaar. Dit zijn drie belangrijke kenmerken van kwalitatief goede peuteropvang.

Kenmerk 1: kortdurend

Kortdurend houdt in dat peuters niet de hele dag en/of de gehele week naar de speelzaal gaan. Het is niet bedoeld als dag- en/of weekopvang voor ouders die werk en zorg willen combineren. De inhoud en vorm van het huidige, intensieve peuteraanbod kan ook niet zomaar worden uitgesmeerd over langere dagen.

Uiteraard kan peuteropvang op termijn langer duren, inclusief lunch en middagslaapje voor peuters die dat (nog) nodig hebben. Maar dat heeft wel consequenties voor onder andere het dagritme, de aanwezigheid van slaapruiimte en het activiteitenaanbod. De gemeente Rotterdam wil bijvoorbeeld op termijn het aantal uren van de peuteropvang uit te breiden (langere dagdelen, hele dagen)¹². Mogelijk zullen andere gemeenten volgen.

Voor de extra peuteropvang zullen tweeverdieners moeten betalen. Gemeenten zullen in de meeste gevallen alleen de uren peuteropvang vergoeden die ze (goeddeels) van overheidswege gefinancierd krijgen. Dat wil zeggen twee dagdelen per week reguliere peuteropvang voor de niet-doelgroep en vier dagdelen per week peuteropvang met voorschoolse educatie voor de doelgroep.

Peuters nemen geen eten en drinken mee

Impuls in Amsterdam laat de peuters geen eten en drinken meer meenemen. In de kinderdagopvang kregen de kinderen altijd al eten en drinken van het kinderdagverblijf. Harmonisatie van kinderopvang en peuterspeelzaalwerk houdt ook in dat de peuters op dit punt niet anders worden behandeld. Het draagt bij aan het bevorderen van een gezonde leefstijl.¹³

12. Giesen-Kuijen, V. van der van (2015). Harmonisatie in Rotterdam. Presentatie voor aanbieders van peuterspeelzaalwerk in de G4 op 10 september 2015 bij de MOgroep.

13. Hollander, S. den (2015). Harmonisatie peuteraanbod. De ontwikkeling van peuterscholen bij Impuls in Amsterdam. Presentatie voor aanbieders van peuterspeelzaalwerk in de G4 op 10 september 2015 bij de MOgroep.

Kenmerk 2: intentioneel

De term 'intentioneel' houdt in dat pedagogisch medewerkers een cruciale rol spelen in de ontwikkeling van peuters¹⁴. Achter al het gedrag van een beroepskracht schuilt een idee waarover verantwoording kan worden afgelegd aan andere professionals en ouders.

Een intentionele pedagogisch medewerker is planvaardig, nadenkend en doelgericht. Intentionele pedagogisch medewerkers gebruiken hun kennis, beoordelingsvermogen en ervaringen om leerervaringen te organiseren ('geplande leerervaringen') voor kinderen. Als zich een ongeplande situatie voordoet (en dat is natuurlijk schering en inslag in het werken met jonge kinderen), dan kunnen ze dat herkennen en aangrijpen om kinderen iets nieuws te leren. Het betekent dat medewerkers handelen met uitkomsten en doelen in het achterhoofd voor alle ontwikkelingsdomeinen (de kern van 'opbrengstgericht werken'). Intentioneel handelen combineert kindgestuurde (open) en beroepskrachtgestuurde (gesloten) ervaringen. Dat leidt tot optimaal leren en ontwikkelen bij peuters.

De praktijk van intentioneel handelen

Vijf vormen van intentioneel handelen zijn¹⁵:

- 1) het structureren van de fysieke leeromgeving. Hieronder vallen bijvoorbeeld het creëren van een veilige en gezonde omgeving en het aanbieden van rijke speel- en leermaterialen.
- 2) het stroomlijnen van het dagprogramma. Intentioneel handelende beroepskrachten organiseren diverse typen activiteiten als binnen- en buitenspelen, problemen oplossen met leeftijdsgenootjes en delen van eten en drinken. Maar ook het spelen en leren in wisselende samenstellingen (in duo's, kleine en grote groepen) hoort erbij.
- 3) interacties met kinderen. Leren en ontwikkelen is in de vroege jaren vooral een sociaal proces. Daarbij helpt het scheppen van een warme en zorgende omgeving, het aanmoedigen van initiatief en het bevorderen van contacten tussen groepsgenootjes en het zelfstandig oplossen van conflicten.
- 4) aandacht voor het bouwen aan relaties met ouders. Effectieve beroepskrachten delen met ouders informatie over het inhoudelijk aanbod en hoe het werken op de groep de brede ontwikkeling van kinderen stimuleert. Ook worden over en weer suggesties gedaan om de ontwikkeling op de groep en thuis te bevorderen.
- 5) het volgen van de ontwikkeling van kinderen. Met de resultaten in de hand begrijpt de beroepskracht beter wat een kind nodig heeft én heeft de beroepskracht beter inzicht in de eigen professionaliseringsbehoefte.

Kenmerk 3: brede ontwikkelingsstimulering

In het peuter aanbod is aandacht voor de brede ontwikkeling van kinderen. Door systematisch te werken aan de brede ontwikkeling van peuters, worden ze voorbereid op de basisschool.

Het aanbod omvat daarom activiteiten die bijdragen aan meerdere ontwikkelingsdomeinen:

1. taalontwikkeling en ontluikende geletterdheid
2. denkontwikkeling en ontluikend rekenen
3. psychomotorische ontwikkeling
4. creatieve ontwikkeling
5. sociaal-emotionele ontwikkeling
6. persoonlijke ontwikkeling

Die domeinen hangen nauw met elkaar samen en veel activiteiten stimuleren meerdere ontwikkelingsdomeinen tegelijkertijd.

14. Epstein, A.S. (2014). *The Intentional Teacher. Choosing the Best Strategies for Young Children's Learning*. Revised Edition. Washington DC / Ypsilanti, MI: National Association for the Education of Young Children / HighScope Press.
15. Epstein, A.S. (2014). *The Intentional Teacher. Choosing the Best Strategies for Young Children's Learning*. Revised Edition. Washington DC / Ypsilanti, MI: National Association for the Education of Young Children / HighScope Press.

Binnen elk ontwikkelingsdomein leren peuters woorden, concepten en vaardigheden. Wie bijvoorbeeld aan de sociaal-emotionele ontwikkeling wil werken, kan niet om woorden als 'boos' en 'blij' heen. Wil je de leesontwikkeling stimuleren, dan is het handig dat peuters snappen je een (prenten)boek van voor naar achter leest, pagina's van boven naar beneden en zinnen van links naar rechts. Wie democratisch burgerschap al op jonge leeftijd wil bevorderen, zal kinderen willen bijbrengen hoe je conflicten oplost. Dit vraagt om vaardigheden als gevoelens onder woorden brengen, luisteren naar een ander en onderhandelen over een oplossing.

Bij de aanwezigheid van doelgroepkinderen kan het peuteraanbod een ander accent krijgen. In groepen met veel nieuwkomers zal binnen het aanbod van voorschoolse educatie betrekkelijk veel aandacht uitgaan naar het bevorderen van de Nederlandse taal. In een groep met veel leergierige peuters mistaat een verrijkingsaanbod niet.

3.2 Varianten van peuteropvang

Peuteropvang kun je onderscheiden naar¹⁶:

- A. organisatorische kenmerken
- B. personele kenmerken
- C. inhoudelijke kenmerken
- D. relationele kenmerken van peuteropvang

A. Organisatorische kenmerken van peuteropvang

Reguliere peuteropvang en peuteropvang met voorschoolse educatie

Er zijn diverse vormen denkbaar waarbinnen het peuterspeelzaalwerk 'nieuwe stijl' (als peuteropvang) kan worden aangeboden. Allereerst kan onderscheid worden gemaakt tussen reguliere peuteropvang en peuteropvang met voorschoolse educatie.

Inhoudelijk verschillen reguliere peuteropvang en peuteropvang met voorschoolse educatie van elkaar. Beide opvangsoorten werken weliswaar vanuit een (beredeneerd) ontwikkelingsstimulerend aanbod, maar bij voorschoolse educatie komt er een 'plus' bij. Reguliere peuteropvang wordt beoordeeld vanuit het toezichtkader van de GGD, waar peuteropvang met voorschoolse educatie wordt beoordeeld aan de hand van het toezichtkader-vve van de Onderwijsinspectie. Dit laatste kader stelt hogere kwaliteitseisen. Denk aan het opbrengstgericht werken, de scholingseisen van de pedagogisch medewerkers, het jaarlijkse opleidingsplan, het participeren van ouders in relevante ouderactiviteiten, het werken met een integraal programma, het uitvoeren van effectieve en gerichte activiteiten voor de taalontwikkeling en het aansluiten van het aanbod van de voor- en vroegschool (groepen 1 en 2 van de basisschool¹⁷).

Kansen en zorgen bij harmonisatie

In het peuterspeelzaalwerk zijn op 500 locaties zo'n 1.800 vrijwilligers werkzaam op peutergroepen¹⁸, vooral in de buitengebieden. Een van de grootste kansen van de harmonisatie is dat de kwaliteit van het reguliere peuterspeelzaalwerk stijgt bij als er twee beroepskrachten op de groep zijn (ambitieniveau 1 wordt ambitieniveau 2 van het peuterspeelzaalwerk). Het leidt wel tot hogere uitvoeringskosten. Daarom zijn er zorgen of gemeenten zich verantwoordelijk (blijven) voelen voor peuters van eenverdieners die niet in aanmerking komen voor de kinderopvangtoeslag en buiten de voorschoolse doelgroep vallen.¹⁹

16. Zie ook: MOgroep en Sardes (2014). Laat peuters spelen! De waarde van peuterspeelzaalgroepen. Utrecht: MOgroep.

17. Inspectie van het Onderwijs (2014). Werkinstructie Toezichtkader Voor- en Vroegschoolse educatie: VVE-locaties. Utrecht: Onderwijsinspectie.

18. Bureau Bartels (2015). Vrijwilligers in het peuterspeelzaalwerk. Amersfoort: Bureau Bartels.

19. MOgroep (2015). De harmonisatie in buitengebieden. Interne notitie.

Peuteropvang met voorschoolse educatie is vooral bedoeld voor doelgroepkinderen die een risico lopen op (beginnende) onderwijsachterstanden vanwege een minder stimulerende thuissituatie. Reguliere peuteropvang is in essentie bedoeld voor kinderen van ouders die buiten de doelgroep van het onderwijsachterstandenbeleid vallen. Peuteropvang met voorschoolse educatie is vanwege de het toepassen van VVE-programma's kwaliteitsrijker, maar ook intensiever (meer uren per week) dan reguliere peuteropvang. Er zijn dus verschillen in zowel kwaliteit als kwantiteit.

In de praktijk komt het echter voor dat het onderscheid tussen reguliere peuteropvang en peuteropvang met voorschoolse educatie vervaagt. Door alle peuteropvang met voorschoolse educatie toe te rusten, is het eenvoudiger om de doelgroep te mengen met de niet-doelgroep. Doelgroepeuters krijgen in dit geval enkel meer uren per week peuteropvang met voorschoolse educatie.

VORMGEVING

Peuteropvang als zelfstandig aanbod. De peuteropvang kan als zelfstandig aanbod worden aangeboden, dus los van kinderdagopvang. Dit betekent meestal dat de aanbieders van het bestaande peuterspeelzaalwerk het huidige aanbod omvormen tot peuteropvang.

Peuteropvang als aanbod binnen kinderopvang. Daarnaast kan peuteropvang als bijzondere dienstverlening aan ouders en peuters binnen kinderopvang worden verzorgd²⁰. Dit kan via overname van het peuteraanbod van peuterspeelzaalorganisaties, maar kan ook als 'nieuw product in de markt' worden gezet. Dit laatste kan interessant zijn voor kinderopvangorganisaties die meer willen bieden voor peuters en/of nu niet altijd zijn aangehaakt bij het beleid op het gebied van voor- en voerschoolse educatie (vve), als onderdeel van het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid.

Als kinderopvangorganisaties doelgroepeuters volgens de gemeentelijke definitie hebben, dan gelden voor het aanbod hogere kwaliteitseisen dan voor reguliere peuteropvang. Denk aan het werken met een vve-programma, de bijbehorende (team)scholing en de noodzakelijke overleggen met ouders en andere partners, als de basisscholen en consultatiebureaus. In de grotere gemeenten (G37) geldt daar bovenop de nieuwe taalnorm 3F voor pedagogisch medewerkers en de aanwezigheid van hbo'ers op of rond de groep als vve-coach²¹. Dit brengt uiteraard ook (veel) hogere uitvoeringskosten met zich mee, waar evenwel extra financiering vanuit gemeenten tegenover staat uit het onderwijsachterstandenbeleid.

Peuteropvang vanuit het basisonderwijs. Op diverse plekken in het land wordt al geëxperimenteerd met peutergroepen onder verantwoordelijkheid van het basisonderwijs. Een voorbeeld is het experiment met 30 startgroepen²².

Afhankelijk van de aanwezigheid van de doelgroep kan het aanbod van de startgroep als peuteropvang met of zonder voorschoolse educatie worden verzorgd. Kleine basisscholen zouden een halve groep van 8 peuters kunnen krijgen.

De landelijke startgroepen staan onder meer bekend om een ruimer voerschools aanbod van 5 dagdelen / 12,5 uren per week, waarbij er een hbo'er en mbo'er tegelijk op de groep staan. Mbo'ers beheersen de nieuwe taalnorm 3F voor spreken en lezen. Bij de uitvoering van voerschoolse educatie met een vve-programma wordt gewerkt volgens de beginselen van opbrengstgericht werken. Inhoudelijk is de directeur van de basisschool verantwoordelijk over de startgroep.

20. VNG (2010). Handreiking Harmonisatie Voerschoolse voorzieningen voor gemeenten. Een handreiking bij de uitwerking van de Wet OKE. Den Haag: VNG.

21. www.vveschakelklassenzomerscholen.nl

22. www.startgroepen.nl

Hoewel inspanning van peuters in de basisschool geen vereiste is om volgens de uitgangspunten van een startgroep te werken, helpt dit wel om de startgroep tot een succes te maken. De startgroep ligt voor de hand waar aanbieders van peuteropvang en basisonderwijs de samenwerking en afstemming op bestuurlijk-organisatorisch en inhoudelijk niveau verder willen verdiepen en verbreden, bijvoorbeeld met het oog op de ontwikkeling van kindcentra 2020²³ of integrale kindcentra (IKC's). Deze vorm kan stimuleren dat de doorgaande lijn voor peuters-kleuters wordt verbeterd, dat het basisonderwijs meer inhoudelijke bemoeienis krijgt met de peuters en voorschoolse educatie.

Enkelvoudige versus samengestelde peutergroepen

Kinderdagopvanggroepen kunnen 's morgens en 's middags tijdelijk (gedurende korte dagdelen van 2,5 of 3 uren) aangevuld worden met peuters, zodat er samengestelde peutergroepen ontstaan. Omgekeerd kunnen peuters vanuit (verticaal ingerichte) kinderdagopvanggroepen meedoen met bestaande speciale peutergroepen. Hierbij kan personeel over en weer worden ingezet. Deze maatregelen kunnen bijdragen aan de integratie van doelgroep- en niet-doelgroepeuters. Voor de samenstelling van deze peutergroepen gelden de regels van beroepskracht/kind-ratio van de Wet Kinderopvang. Puur vanuit pedagogisch oogpunt lijkt het wenselijk dat de peutergroep zoveel mogelijk een stabiele groep is, met steeds dezelfde peuters en pedagogisch medewerkers. Dit geeft een rustiger klimaat waarin het goed spelen, leren en ontwikkelen is. In enkelvoudige peutergroepen zijn betere randvoorwaarden voor programmatisch werken en inspelen op individuele ontwikkelingsbehoeften van peuters.

Homogeen versus heterogeen groeperen

Peuters leren (ook) van elkaar²⁴. In groepen met alleen maar doelgroepeuters zijn er minder mogelijkheden om van elkaar te leren. De zinsopbouw, het woordbegrip, de woordenschat van die peuters zijn doorgaans minder ontwikkeld. Peuters missen leeftijdgenootjes die al verder zijn en aan wie ze zich kunnen optrekken. In homogene groepen met vooral doelgroepeuters zal het ontwikkelen en leren dan vooral van interactie met de pedagogisch medewerkers moeten komen.

Peutergroepen zijn dus idealiter heterogeen. Een ideale verhouding tussen doelgroep en niet-doelgroep is echter moeilijk te geven: de wetenschap is er niet eensluidend over.

Los daarvan is de gewenste mix niet altijd haalbaar. In bepaalde wijken wonen soms veel doelgroepeuters bij elkaar die allemaal naar dezelfde peuteropvang gaan. Spreiding is dan lastig, maar niet onmogelijk. De harmonisatie biedt daarvoor mogelijkheden, maar dat vraagt wel om werving en toeleiding die gericht is op deconcentratie van doelgroepeuters. Wat ook kan is alle peuteropvang in een gemeente toerusten met voorschoolse educatie toerusten.

Lengte/aantal dagdelen en intensiteit

De peuteropvang behelst in principe korte dagdelen. De lengte van de korte dagdelen kan variëren van 2,5 tot 3 uur, maar korter of langer kan ook. Een dagdeel in de ochtend (van 8.30 tot circa 11.45 uur) is doorgaans wat langer dan een dagdeel in de middag (van 13.00 tot circa 15.15 uur), gelijk aan de tijden van de basisschool. Ook het aantal dagdelen per week kan variëren.

Reguliere peuteropvang komt qua intensiteit neer op 2 dagdelen van samen 5 tot 6 uren per week. Dit peuteraanbod is in de kern bedoeld voor peuters die buiten de doelgroep van voorschoolse educatie vallen.

Peuteropvang met voorschoolse educatie omvat meer uren. De Wet OKE schrijft voor dat hun peuteraanbod verdeeld moet worden over 3 of 4 dagdelen (samen minimaal 10 uren per week) gedurende 40 weken per jaar. De experimentele startgroepen bestaan uit 5 dagdelen per week, met in totaal een aanbod van 12,5 uren per week.

Hoe intensief het peuteraanbod voor de doelgroepeuters moet zijn is aan gemeenten (als budgethouder en subsidieverstrekker van voorschoolse educatie), in samenwerking met de uitvoerende organisaties van voorschoolse educatie.

23. www.kindcentra2020.nl

24. Haan, A. de (2015). Effecten van voor- en vroegschoolse educatie in gemengde groepen. Utrecht: Universiteit van Utrecht.

In internationaal onderzoek bestaan aanwijzingen dat een peuteraanbod van minimaal 15 uur per week (gedurende 5 dagdelen), significante effecten heeft op de ontwikkeling van kinderen²⁵. De harmonisatie van kinderopvang en peuterspeelzaalwerk schept betere voorwaarden om de peuteropvang ook gedurende de vakanties open te houden (gelijk aan de kinderdagopvang). Kinderdagverblijven zijn doorgaans 51 weken per jaar open en bieden opvang van ongeveer 8.00 uur tot 18.00 uur. Als ouders dat willen kunnen de openingstijden van peuteropvang analoog daaraan (gefaseerd) worden verruimd (langere dagdelen, halve dagen e.d.).

Startleeftijd

Volgens de wet is voorschoolse educatie bedoeld voor doelgroeppeuters van 2,5 tot 4 jaar. Het landelijk vve-beleid gaat uit van deze leeftijdsgroep, net als de financiering vanuit het Rijk. Toch zijn er organisaties die peuters vanaf 2 jaar toelaten tot peuteropvang. Het belang dat wordt gehecht aan vroeg(er) starten is terug te voeren op actueel hersenonderzoek²⁶. Juist de voorschoolse periode wordt gekenmerkt door snelle ontwikkelingen in het brein die fundamenteel worden geacht voor verdere ontwikkeling.

De ideale startleeftijd bestaat niet, gezien de onderlinge verschillen tussen peuters. Bij wat oudere peuters (vanaf 2,5 jaar) zijn de noodzakelijke speel-, leer- en ontwikkelvoorwaarden meestal wat vaker aanwezig. Daardoor ze beter in staat zijn om mee te doen aan de geplande groepsgerichte en individuele activiteiten. Zij steken er iets van op en 'fladderen niet voortdurend door de ruimte'. Peuters van 2 tot 2,5 jaar hebben vaak meer aandacht en zorg nodig van pedagogisch medewerkers, wat ten koste kan gaan van het programma en activiteitenaanbod voor de overige peuters. Daardoor kan de peuteropvang minder efficiënt en effectief zijn. Daarentegen kan vroeg starten zorgen voor een betere band tussen de professional en het kind, wat een gunstig effect kan hebben op de ontwikkeling van de peuter. Hoe dan ook: wie peuters van 2 jaar toelaat, moet daarmee rekening houden in aanbod, materiaal, keuzemogelijkheden, spelbegeleiding en dergelijke.

Kwantiteit speelt een rol bij de opbrengsten van peuteropvang

De startleeftijd en de intensiteit (aantal uren per week) hebben beide invloed op de opbrengsten van peuteropvang. Gerelateerd daaraan is de vraag of er een 'drempelwaarde' is waarboven pas effecten optreden. Hoe lang en hoe intensief moeten kinderen voorschoolse voorzieningen bezocht hebben om effect te hebben?

Er zijn internationale onderzoeken die erop duiden dat kinderen die twee of meer jaren hebben deelgenomen aan hoogwaardige voorschoolse voorzieningen zich beter ontwikkelen dan kinderen die dit één jaar hebben gehad.²⁷

25. European Commission (2014). Study on the effective use of early childhood education and care in preventing early school leaving. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Jepma, I.J., Muller, P. en Schonewille, B. (2015). Jonge kinderen zijn de toekomst. Startdocument 'Het jonge kind / voor- en vroegschoolse educatie'. Startdocument voor Onderwijsraad bij Een goede start voor het jonge kind. Utrecht: Sardes.

26. Shonkoff, J.P. (2010). Building a new biodevelopmental framework to guide the future of early childhood policy. *Child Development*, 81(1), 357–367.

27. Jepma, I.J., Muller, P. en Schonewille, B. (2015). Jonge kinderen zijn de toekomst. Startdocument 'Het jonge kind / voor- en vroegschoolse educatie'. Startdocument voor Onderwijsraad bij Een goede start voor het jonge kind. Utrecht: Sardes.

Groepsgrootte en beroepskracht/kind-ratio

Een peutergroep heeft bij wet één pedagogisch medewerker op maximaal 8 peuters. Er zijn maximaal 16 peuters op een peutergroep. Dat geldt voor reguliere peuteropvang én peuteropvang met voor-schoolse educatie.

De groepsgrootte en beroepskracht/kind-ratio gelden als structurele kwaliteitskenmerken van peuteropvang. In algemene zin dragen een kleine groepsgrootte en lage beroepskracht/kind-ratio bij aan betere condities voor de pedagogisch-educatieve kwaliteit op de groep²⁸. Een grote groep en hoge beroepskracht/kind-ratio maken het moeilijker om tegemoet te komen aan de individuele ontwikkelingsbehoeften van peuters. Ook het voorzien in rijke talige interacties met alle peuters wordt in grotere groepen moeilijker. Daar komt bij dat een deel van de peuters ook nog basale verzorging nodig heeft (denk aan: zindelijk worden en veters strikken), wat ook tijd kost.

B. Personele kenmerken van peuteropvang

Pedagogisch leiderschap

Organisaties die peuteropvang vanuit kwaliteitsbesef willen aanbieden, hebben pedagogisch leiderschap nodig. Leidinggevendend zijn gericht op de permanente ontwikkeling, professionalisering van het team. Goed pedagogisch leiderschap herken je onder meer aan een coachende, ondersteunende houding van leidinggevendend²⁹. Coaching is een vorm van begeleiding en ondersteuning van individuele medewerkers of teams vanuit een basis van gelijkwaardigheid en met als doel het beste uit medewerkers te halen. Ook een heldere, directe en concrete communicatie met het personeel is onderdeel van pedagogisch leiderschap.

Een ander aspect van pedagogisch leiderschap is een positief stimulerende invloed, waarbij pedagogisch medewerkers worden aangesproken op hun sterke kanten. Pedagogisch leiderschap betekent ook dat leidinggevendend volop meedoen aan trajecten van kwaliteitsverbetering en professionalisering van het team, en zo mogelijk zelf een actieve rol hebben in de teamprofessionalisering. Denk aan een rol als video-interactiebegeleider.

Kenmerken van effectief leiderschap in peuteropvang³⁰

De leidinggevendend:

- herkent en verwoordt de gezamenlijke visie en missie van de organisatie en het team
- staat garant voor de gedeelde begrippen, intenties en doelen van team en organisatie
- communiceert effectief
- moedigt reflectie aan
- stimuleert continu professionele ontwikkeling
- monitort en evalueert de praktijk voortdurend
- deelt haar leiderschap (biedt ruimte aan beroepskrachten)
- bouwt aan een lerende gemeenschap en teamcultuur
- moedigt relaties met de ouders en gemeenschap aan
- kiest een balans tussen leiding nemen en managen

28. Jepma, IJ., Muller, P. en Schonewille, B. (2015). Jonge kinderen zijn de toekomst. Startdocument 'Het jonge kind / voor- en vroegschoolse educatie'. Startdocument voor Onderwijsraad bij Een goede start voor het jonge kind. Utrecht: Sardes.

29. Boonstra, M. en Jepma, IJ. (2014). Lerenderwijs. Samen werken aan pedagogische kwaliteit in de kinderopvang. Amsterdam: Reed Business Education.

30. Siraj-Blatchford, I. en Manni, L. (2006). Effective Leadership in the Early Years Sector (ELEYS) Study. Londen: University of London/Institute of Education.

Opleidings-, kwalificatie- en scholingsniveau personeel

De competenties van voorschools personeel hangen af van de initiële opleiding (basisopleiding) en de permanente scholing na hun basisopleiding³¹. Aandacht is dus nodig voor continue professionele ontwikkeling die bijdraagt aan nieuwe kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes in het werken met jonge kinderen.

Effectieve vormen van permanent leren³²

Welke vormen van permanent leren leveren echt wat op?

- het personeel moet actief betrokken worden bij de verbetering van de pedagogische kwaliteit van de voorziening.
- het moet gaan om effectieve interventies om de kwaliteit te verbeteren. Deze zijn gericht op het leren in de praktijk en dit in dialoog met collega's en ouders.
- de pedagogische coach moet sessies met pedagogisch medewerkers op 'kindvrije momenten' begeleiden.
- de permanente training moet vertrekken vanuit een coherent pedagogisch raamwerk, dat gebaseerd is op degelijk onderzoek en dat inspeelt op lokale noden.

Leren in de praktijk en reflecteren op de eigen praktijk van medewerkers zijn sleutelfactoren in de professionele ontwikkeling. Dit zal gefaciliteerd en geborgd moeten worden door organisaties die peuteropvang aanbieden: in beleid, tijd en geld.

In de sector van kinderopvang en peuteropvang is ook steeds meer behoefte aan permanente scholing. Het Rijk speelt daarop in met nieuwe kwaliteitseisen die vanaf 2017 van kracht zijn.

Professionalisering

Professionalisering van zittende pedagogisch medewerkers heeft meer invloed op de pedagogische kwaliteit in voorschoolse voorzieningen dan de beroepskracht/kind-ratio, de groepsomvang, het initieel opleidingsniveau van pedagogisch medewerkers en het gebruik van een ontwikkelingsgericht programma. Er is dus alle reden om fors te investeren in permanent leren van personeel.³³

Al het onderzoek wijst erop dat hoog opgeleid en specifiek getraind personeel van groot belang is voor het bieden van pedagogische kwaliteit in peuteropvang³⁴. De opleidingseis voor pedagogisch medewerkers die met peuters werken is in de basis mbo-niveau 3 (Pedagogisch Werk 3 Kinderopvang).

Pedagogisch medewerkers die op een peutergroep met voorschoolse educatie werken, moeten voldoen aan aanvullende kwalificatie-eisen op het gebied van vve, zoals bepaald in de Wet OKE. Zij moeten beschikken over scholing in het vve-programma waarmee wordt gewerkt. Binnen de G37 gelden daarnaast extra kwalificatie-eisen vanuit de Bestuursafspraken³⁵ tussen Rijk en gemeenten, zoals de taalnorm 3F (zie hieronder).

Binnen de initiële opleidingsstructuur is in het curriculum tegenwoordig meer aandacht voor de eigen taalbeheersing en taal- en interactievaardigheden, waardoor aankomende pedagogisch medewerkers beter toegerust worden voor het werken in de peuteropvang (al dan niet met voorschoolse educatie).

31. European Commission (2014). Study on the effective use of early childhood education and care in preventing early school leaving. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

32. Peeters, J. (2015). Effecten van permanent leren en pedagogische begeleiding op de kwaliteit van voorschoolse voorzieningen voor jonge kinderen. Wetenschapscongres Kwaliteit Kinderopvang, Tilburg Universiteit, 17 september 2015.

33. Slot, P. e.a. (2015). Associations between structural quality aspects and process quality in Dutch early childhood education and care settings, *Early Childhood Research Quarterly*, volume 33(4), pag. 64-76.

34. Onderwijsraad (2015). Een goede start voor het jonge kind. Den Haag: Onderwijsraad.

35. Ministerie van OCW (2011). Bestuursafspraken G4 en G37. Zie verder: www.vveschakelklassenzomerscholen.nl

Taal- en interactievaardigheden

Op dit moment is er veel aandacht voor het bevorderen van de taal- en interactievaardigheden bij pedagogisch medewerkers in de kinderopvang³⁶. Kwalitatief goede interacties tussen medewerkers en peuters maken dat kinderen veel, gevarieerde en positieve leerervaringen kunnen opdoen, waardoor de pedagogische doelen van de Wet Kinderopvang binnen handbereik komen.

Zes interactievaardigheden in peuteropvang³⁷

Deze zes interactievaardigheden zijn belangrijk voor hoogwaardige peuteropvang:

Emotionele ondersteuning (sensitieve responsiviteit). Hier gaat het om de emotionele ondersteuning die de pedagogisch medewerker aan de kinderen biedt. Het gaat om het herkennen van signalen en de wijze waarop er op wordt gereageerd.

Respect voor autonomie. De pedagogisch medewerker toont respect voor de eigen wil en gevoelens van kinderen en geeft hen ruimte om eigen keuzes te maken en om dingen zelf(standig) en op een eigen manier te doen.

Regie en leiding (structureren en grenzen stellen). De pedagogisch medewerker kan het programma en de activiteiten vlot en goed laten verlopen. Ze heeft overzicht en geeft leiding aan groepsprocessen. De kinderen weten waar ze aan toe zijn.

Praten en uitleggen. Dit gaat over de mate waarin de pedagogisch medewerker praat met de kinderen (kwantiteit), maar ook over de manier waarop zij dat doet (kwaliteit). Het gaat bijvoorbeeld om goed luisteren, en afstemmen van het taalgebruik op de kinderen.

Ontwikkelingsstimulering. Het bevorderen van de ontwikkeling op allerlei gebied: motorisch, cognitief, creatief, woordenschat, et cetera.

Begeleiden van sociale interacties. Het stimuleren en begeleiden van sociale interacties tussen kinderen onderling, door bijvoorbeeld kinderen op elkaar te betrekken.

NB: Deze interactievaardigheden zijn in alle vormen van kinderopvang van belang

Taalnorm 3F

Een goede taalbeheersing in het Nederlands van pedagogisch medewerkers is een belangrijke voorwaarde voor de uitvoering van peuteropvang. Voor peuteropvang met voorschoolse educatie geldt dat pedagogisch medewerkers de taalnorm 3F (gaan) beheersen. Dit houdt in: mondelinge en leesvaardigheden voldoen aan niveau 3F. Schriftelijke vaardigheden mogen worden beheerst op niveau 2F. Dit is een gevolg van de Bestuursafspraken die de G37 hebben gemaakt met het Rijk.

Ook in de G86 met relatief veel doelgroeppeuters wordt momenteel gewerkt aan het verhogen van het taalniveau van de pedagogisch medewerkers van 2F naar 3F. In 2016 moet dat zijn gerealiseerd.

Vanaf 2017 wordt deze taalnorm gefaseerd van kracht voor al het personeel dat met doelgroeppeuters in een vve-setting werkt, dus ook buiten de G37 en G86³⁸.

Voor de reguliere peuteropvang geldt mogelijk dat de taalnorm wordt gesteld op 3F voor spreken. Het voornemen is om dit in Het Nieuwe Toezicht per 1 januari 2017 op te nemen.

36. www.agentschapswz.nl/subsidies/kinderopvang-taal-en-interactievaardigheden

37. Boogaard, M., Daalen-Kapteijns, M. van & Gevers Deynoot-Schaub, M. (Kohnstamm Instituut) & Schreuder, L., Meij, H. & Pennings, T. (Nederlands Jeugdinstituut) (2012). De Kwaliteitsmonitor BSO. Een instrument waarmee de buitenschoolse opvang de eigen pedagogische kwaliteit in kaart kan brengen. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Gevers Deynoot-Schaub, M., Fukkink, R., Riksen-Walraven, M., Kruif, R. de, Helmerhorst, K. & Tavecchio, L. (2009). De NCKO-Kwaliteitsmonitor. Amsterdam: SWP.

38. Voor aanbieders van peuteropvang met voorschoolse educatie is het belangrijk te weten in welke gemeentecategorie (G37, G86 of daarbuiten) ze vallen, want dat is van invloed op de (fasering in de) kwaliteitseisen.

C. Inhoudelijke kenmerken van peuteropvang

Programmatisch aanbod

Binnen het huidige peuterspeelzaalwerk wordt meestal vanuit een (beredeneerd) ontwikkelingsaanbod gewerkt, waarbij vaak een vve-programma wordt gebruikt. Veel van die programma's zijn theoretisch onderbouwd verklaard door de erkenningscommissie van het NJi.³⁹

Methoden voor spelen, onderwijzen en leren van peuters

Er zijn diverse methoden voor jonge kinderen die bijdragen aan hun ontwikkeling. De uitvoeringspraktijk gaat meestal uit van a) de ontwikkelingsbehoeften van het kind, b) een balans tussen beroepskrachtgestuurde en kindvolgende activiteiten en c) een balans tussen individuele en groepsactiviteiten.⁴⁰

Spel geldt als de belangrijkste activiteit in voorschoolse voorzieningen⁴¹. Er is vaak sprake van vrij spel, waarbij het personeel alleen toezicht houdt en de structuur bewaakt. Spel geeft kinderen de kans zichzelf uit te drukken en te ontdekken waar hun interesses en talenten liggen.

In groepen met doelgroeppeuters wordt voorschoolse educatie gegeven met subsidie van gemeenten. Kenmerkend hiervoor is dat er een breed, integraal en eigentijds programma wordt gebruikt. Dit programma besteedt aandacht aan vier ontwikkelingsdomeinen: 1) taalontwikkeling, 2) rekenontwikkeling, 3) sociaal-emotionele ontwikkeling en 4) psychomotorische ontwikkeling. Dit aanbod bereidt peuters actief voor op de basisschool.

Kwaliteit van vve

Wat betreft de uitvoeringskwaliteit van VVE wordt er door de GGD en de Inspectie van het Onderwijs gekeken naar:

- **Conditie:** de groepsomvang en beroepskracht/kind-ratio.
- **Ouders:** onder andere gericht vve-ouderbeleid, de intake en informatieverstrekking over de ontwikkeling van kind aan ouders.
- **Kwaliteit van de uitvoering van vve:** het gebruiken van een programma, het werken met een doelgerichte planning en het pedagogisch klimaat.
- **Ontwikkeling,** begeleiding en zorg: onder andere het volgen van de brede ontwikkeling van alle kinderen en het evalueren van de aangeboden begeleiding en zorg.
- **Kwaliteitszorg binnen de voor- en de vroegschool:** onder andere de vve-coördinatie en het borgen van de kwaliteit.
- **Doorgaande lijn:** onder andere het organiseren van warme overdracht en het afstemmen van het aanbod van de voor- en vroegschool.
- **Opbrengsten:** onder andere het meten van resultaten die met de gemeente zijn afgesproken.

Hbo'ers op de groep of als coach

De aanwezigheid van hbo'ers op of rond de peutergroepen kan de kwaliteit een boost geven. Als gevolg van de Bestuursafspraken hebben de G37 daarom extra geld gekregen om hbo'ers aan te stellen. Momenteel zijn er dus alleen in de G37 hbo'ers op of rond de peutergroepen met voorschoolse educatie actief. Er zijn overigens plannen om vanaf 1 januari 2017 geleidelijk ook meer hbo'ers als coach in de kinderdagopvang (inclusief reguliere peuteropvang) in te zetten.

39. www.nji.nl/nl/Databanken/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies

40. European Commission (2014). Study on the effective use of early childhood education and care in preventing early school leaving. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

41. Muller, P. en Cohen de Lara, H. (2013). Peuters laten spelen is een vak. Handige tips over spelbegeleiding. Utrecht: Sardes.

Er zijn grofweg drie varianten van hbo'ers in de voorschoolse educatie⁴²:

- de hbo'er als vve-coach. De coach ondersteunt de pedagogisch medewerkers bij het bieden van hoogwaardige kwaliteit van voorschoolse educatie. Coaches zijn boventallig op de groep.
- de hbo'er op de peutergroep met voorschoolse educatie. Deze hbo'er is intallig en draait samen met haar mbo-collega de peutergroep met voorschoolse educatie. Hbo'ers zijn doorgaans wat meer gefocust op gerichte ontwikkelingsstimulering.
- voorschoolse ib'ers. Deels zijn dit ib'ers uit de gekoppelde basisschool die hiervoor extra taakuren krijgen. De voorschoolse ib'er maakt de basisondersteuning binnen de peuteropvang sterker⁴³. Daardoor komen de pedagogisch medewerkers meer toe aan de uitvoering van voorschoolse educatie aan peuters met een extra ondersteuningsbehoefte.

De organisaties buiten de G37 krijgen vooralsnog geen extra geld voor hbo'ers in de peuteropvang (met voorschoolse educatie). Misschien wordt dit in de toekomst mogelijk gemaakt.

Educatieve kwaliteit

Zowel bij peuterspeelzalen als bij kinderdagverblijven is er nog ruimte voor kwaliteitsverbetering voor wat betreft de educatieve kwaliteit⁴⁴.

Opbrengstgericht werken en kindvolgsysteem

Peuteropvang van goede kwaliteit werkt systematisch en cyclisch aan de ontwikkelingsdoelen van peuters (opbrengstgericht werken). Bij peuteropvang met voorschoolse educatie is opbrengstgericht werken verplicht. De Onderwijsinspectie ziet daar vanuit het toezichtkader vve op toe.

Bij reguliere peuteropvang is het voornemen om per 1 januari 2017 een vorm van ontwikkelingsgericht werken te introduceren, inclusief het volgen, rapporteren en bespreken met ouders van de ontwikkeling in diverse leeftijdsstadia.

Bij opbrengstgericht werken staan niet de activiteiten centraal, maar de doelen. De activiteiten zijn afgestemd op de doelen die met de peuters worden nagestreefd. De Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) (en de Universiteit van Amsterdam) heeft voor kinderen van 2 tot 7 jaar (peuter-kleuterperiode) doelen gemaakt voor de taalontwikkeling, rekenontwikkeling en sociaal-emotionele ontwikkeling⁴⁵. Daarbij is gespecificeerd wat kinderen bij aanvang van groep 1 in het basisonderwijs zouden moeten kunnen (de referentiedoelen).

Opbrengstgericht werken

Opbrengstgericht werken is een werkwijze om het handelen van de pedagogisch medewerker en leerkracht te verbeteren en te vernieuwen. Zij leren systematisch en doelgericht te werken met gebruik van verzamelde gegevens, om zo de ontwikkelingskansen van kinderen maximaal te benutten.⁴⁶

Om opbrengstgericht te kunnen werken moet je een kindvolgsysteem gebruiken. Dat systeem toont de individuele ontwikkeling van de peuters: welke vooruitgang ze boeken en hoe die zich verhoudt tot de ontwikkeling van andere (referentiegroepen) peuters. Dit is bruikbare, diagnostische informatie.

42. Muller, P. (2013). Hbo'ers in de vve. Leerpunten uit de praktijk. Utrecht: Sardes.

Muller, P. (2015). Hbo'ers in de vve. Eind 2015 in zicht. Utrecht: Sardes.

43. Jepma, IJ., Muller, P. en Bolt, L. van der (2013). De verbindende schakel. Praktijkonderzoek naar de inzet van de intern begeleider in de voorschool. Utrecht: Sardes.

44. www.kinderopvangonderzoek.nl

45. www.slo.nl/jongekind/doelen

46. Inspectie van het Onderwijs (2011). 'Opbrengsten - maak er werk van' Utrecht: Onderwijsinspectie.

Uit analyse van het activiteitenaanbod, de instructiestrategieën en/of de pedagogisch-didactische handelingen van de beroepskrachten kan worden bepaald of de benadering bij de peuters aanslaat, of dat wijzigingen nodig zijn. De ontwikkelingsgegevens van de peuters komen in het kinddossier/portfolio dat aan de ouders en/of de ontvangende basisschool wordt gegeven. Dankzij een kindvriendelijke overdracht kan de basisschool voortborduren op de ontwikkelbehoeften van de kinderen.

Ouderbetrokkenheid

Als aanbieder van peuteropvang moet je zicht hebben op de samenstelling van de ouderpopulatie, zodat je met een gericht ouderbeleidsplan kunt inspelen op hun wensen. Dit is nog belangrijker voor peuteropvang met doelgroeppeuters waarbij sprake is van voorschoolse educatie. Hoe kan de peuteropvang aansluiten bij de opvoedingspraktijk thuis? Welke opvoedingsvraagstukken leven er onder de ouders? Is er behoefte aan opvoedingsondersteuning? Is het nodig om in samenwerking met een externe partij scholing aan ouders te bieden? Zodoende kan bijvoorbeeld de Nederlandse taal worden bevorderd, of kunnen ouders vaardigheden leren die hen helpen op de arbeidsmarkt.

Twee vormen van ouderbetrokkenheid⁴⁷

Medezeggenschap en inspraak worden geregeld via de oudercommissie. Zo hebben ze invloed op kwaliteitsverbetering van beleid en praktijk van peuteropvang.

Kindgeoriënteerde ouderbetrokkenheid (ontwikkelingsstimulerend gedrag van ouders) heeft grote positieve effecten op de ontwikkeling van hun kinderen. Dit vraagt echter om passende competenties van personeel. Denk aan kennis van de vroegkinderlijke ontwikkeling en (interculturele) communicatievaardigheden. Alleen dan kan een goede dialoog aangegaan worden met ouders.

Er is overtuigend wetenschappelijk bewijs dat ook ontwikkelingsondersteunend gedrag van ouders thuis een grote bijdrage levert aan de ontwikkeling van peuters⁴⁸. Peuters die veel worden voorgelezen, die veel en rijke taal horen, stimulerende spelletjes spelen met hun ouders, bijzondere ervaringen opdoen in musea en park et cetera, komen beter voorbereid op de basisschool. Bij veel doelgroeppeuters gebeurt dat in mindere mate.

Peuteropvangorganisaties met goed getraind personeel kunnen ouders helpen bij het bieden van een rijk opvoedingsklimaat⁴⁹. Diverse vve-programma's hebben hiervoor een oudercomponent, maar er zijn ook losse ouderprogramma's die zich eenvoudig laten combineren met een vve-programma. Peuteropvang van goede kwaliteit betreft ouders bij de ontwikkelingsstimulering van hun kinderen.⁵⁰

D. Relationale kenmerken van peuteropvang

Samenwerking en afstemming met basisonderwijs/doorgaande lijn

Ideaal gesproken werken aanbieders van peuteropvang en basisscholen samen. Ze stemmen hun aanbod en werkwijzen af voor een soepele overgang van peuteropvang naar basisschool. Het is ook wettelijk verplicht om de doorstroom zo goed mogelijk in te richten. Dat kan dankzij gerichte activiteiten als de uitwisseling van (gestandaardiseerde) kindinformatie en het voeren van een overdrachtgesprek tussen de aanleverende voorschoolse en ontvangende vroegschoolse voorziening. Als aanbieder van peuteropvang is het goed zicht te hebben op het 'wenbeleid' van het basisonderwijs, want dat verschilt soms per school. Deze informatie kan gedeeld worden met de ouders van de peuters die aan de vooravond van de overgang staan.

47. European Commission (2014). Study on the effective use of early childhood education and care in preventing early school leaving. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

48. Broekhof, K. en Cohen de Lara, H. (2012). Wat werkt bij ouderbetrokkenheid? Utrecht: Sardes.

49. MOgroep (2015). Partners in pedagogische zaken, Ouders en peuterspeelzalen. Utrecht: MOgroep.

50. Hoogeveen, K. en Versteegen, H. (2013). Samen Sterk! Een handreiking voor VVE-instellingen. Utrecht: Sardes.

Dat is niet altijd even eenvoudig. Als peuters uitwaaiëren over vele basisscholen kost het meer moeite dan als ze allemaal naar dezelfde basisschool gaan. Maar ook dan kun je de overgang goed voorbereiden, bijvoorbeeld door het (herhaaldelijk) praten met de kinderen (en hun ouders) over de overgang, het voorlezen uit (prenten)boeken over de schoolgang, het bezoeken van de toekomstige school met de oudste peuters en/of het verwerken van het schoolbezoek met een tekenopdracht. Ook kan in een speelleerhoek (themahoek) van de peuteropvang aandacht worden besteed aan de basisschool.

Bij de overgang van de voorschoolse naar de schoolse situatie krijgen peuters te maken met veranderingen in a) relaties, b) onderwijsstijl, c) omgeving en d) ruimte en tijd voor spelen, leren en ontwikkelen.⁵¹ Vooral voor kwetsbare groepen peuters (doelgroeppeuters in de sfeer van het onderwijsachterstandenbeleid en Passend onderwijs) is het zaak om de overgang zo soepel mogelijk te organiseren.

Het helpt als er één visie is en verwachtingen van voorschoolse en schoolse voorzieningen parallel lopen. Nu hebben peuters soms last van een overgang van spelgeoriënteerde en kindvolgende aanpak in de voorschoolse setting naar een meer systeemgerichte en doelgerichte benadering op school. Continuïteit in aanbod en pedagogiek kan er voor zorgen dat de overgang soepeler verloopt.

Ook coördinatie vergemakkelijkt de overgang. Welke informatie wordt op welk tijdstip en op welke wijze uitgewisseld bij de overdracht, wie heeft het 'probleemeigenaarschap'? Organisaties die peuteropvang verzorgen, zorgen voor een tijdige overdracht van informatie aan de ontvangende basisschool. Afhankelijk van het kind is de overdracht meer of minder intensief. Bij een doelgroeppeuter en/of peuter met een extra ondersteuningsbehoefte is er een gesprek ('warme overdracht'). Bij reguliere peuters volstaat vaak schriftelijke informatie ('koude overdracht'), hoewel er veel voor is te zeggen om bij alle kinderen aan warme overdracht te doen.

Voor de aanleverende peuteropvang is het prettig als de ontvangende basisschool op een later moment een terugkoppeling geeft. Ging de overdracht goed? Wat kan nog beter?

Verbinding met Jeugdzorg en Passend onderwijs

Sinds 1 januari 2015 is de uitvoering van de jeugdhulpverlening de verantwoordelijkheid van gemeenten. Vanaf 1 augustus 2014 is de Wet Passend onderwijs van kracht. Samenwerkingsverbanden van schoolbesturen zijn goeddeels verantwoordelijk voor organisatie, aanbod, uitvoering, kwaliteit, toekenning en financiën van een dekkend aanbod van extra ondersteuning voor kinderen met extra ondersteuningsbehoeften, bestaande uit (bovenschoolse) arrangementen en lesplaatsen in speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs (cluster 3 en 4⁵²).

De decentralisaties van Jeugdzorg en Passend onderwijs bieden voor aanbieders van peuteropvang kansen om de interne ondersteuningsstructuur te versterken. Bijvoorbeeld via coaching van pedagogisch medewerkers bij gedifferentieerd werken in niveaugroepen, via het positief benaderen van problematisch gedrag van peuters, of via het aanbieden van extra ondersteuning aan peuters met een voor-sprong. In peuteropvang met voorschoolse educatie is het ook verplicht om planmatig te werken aan begeleiding en zorg. Denk aan het volgen van peuters in hun ontwikkeling, het aanpassen van de zorg aan de behoeften van de peuters en dit te evalueren.

Tegelijkertijd liggen er mogelijkheden om de interne ondersteuningsstructuur steviger te verbinden met de externe ondersteuningsstructuren van Jeugdzorg en Passend onderwijs. Bijvoorbeeld via het aanhaken bij buurt- of wijkteams die vanuit gemeenten actief zijn. Deze buurt- of wijkteams bieden vaak laagdrempelige vormen van (lichte en preventieve) ondersteuning, om ervoor te zorgen dat peuters gewoon mee kunnen draaien op de groep.

51. European Commission (2014). Study on the effective use of early childhood education and care in preventing early school leaving. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

52. Cluster 3 betreft gehandicapte en langdurig zieke kinderen. Cluster 4 betreft kinderen met stoornissen en gedragsproblemen.

Er zijn inspanningen nodig voor het versterken van de ondersteunings- en zorgstructuur in en rondom de peuteropvang. De vraag naar peuteropvang gaat waarschijnlijk toenemen. Door de extra financiële middelen die het Rijk per 1 januari 2016 beschikbaar stelt voor peuteropvang, wordt de algemene toegankelijkheid vergroot. Daardoor zullen er waarschijnlijk meer kinderen van ouders die extra ondersteuning en/of zorg nodig hebben, deelnemen aan peuteropvang.

Vormen van ondersteuning en zorg in of rond peuteropvang⁵³

Basisondersteuning: dit kan worden geboden door de pedagogisch medewerkers zelf, gericht op preventie en ondersteuning van peuters en hun ouders. Het gaat hier bijvoorbeeld om het adviseren van ouders over ontwikkelingsondersteunend gedrag en om licht-preventieve pedagogisch-didactische handelingen op de groep.

Extra ondersteuning: dit is bedoeld voor peuters die meer nodig hebben dan peuteropvang met voorschoolse educatie. In samenwerking met de vve-coach, wijkcoach/leden van het multidisciplinaire wijkteam en/of de ib'er van de school kan het extra aanbod worden bepaald en uitgevoerd. Hiervoor wordt een ondersteuningsplan opgesteld en in samenspraak met de ouder(s)/verzorger(s) uitgevoerd. Dit alles om het kind naar een reguliere basisschool te leiden.

Specialistische ondersteuning: dit kan enkel worden geboden door specialistische hulpverleners van buiten de peuteropvang, verbonden aan het samenwerkingsverband Passend onderwijs of zorginstellingen. Denk aan orthopedagogen, of specialisten van Bureau Jeugdzorg of GGD. Voor deze kinderen wordt uiteindelijk een arrangement en/of toelaatbaarheidsverklaring voor speciaal basisonderwijs/speciaal onderwijs (cluster 3 en 4) voorbereid, al dan niet in combinatie met een zorgaanbod. Ideaal gesproken wordt er integraal gearrangeerd, waarbij gelijktijdig het samenwerkingsverband en het wijkteam vaststellen wat het kind en het gezin nodig hebben (één- plan-gedachte).

Ouders en kinderen zijn gebaat bij adequate vroegsignalering en behandeling van ondersteuningsbehoeften bij peuters. Voorkomen is beter dan genezen (op latere leeftijd). Veel gemeenten zijn bij de uitvoering van jeugdhulpverlening gaan werken met zogeheten wijkteams/wijkcoaches. Peuteropvang van goede kwaliteit haakt aan bij gemeentelijke zorgstructuren, zodat er vroegtijdig, snel en adequaat kan worden gehandeld als een peuter opvallend gedrag vertoont.

Daarnaast werken er op verschillende plaatsen intern begeleiders vanuit de extra middelen van de Bestuursafspraken of tijdelijke gemeentelijke projectmiddelen, om zo de ondersteuning en zorg voor jonge kinderen naar een hoger plan te tillen. Deels betreft dit intern begeleiders vanuit het basisonderwijs die de interne ondersteuningsstructuur van de school doortrekken naar de voorschoolse educatie. Op die manier wordt het handelingsgericht werken in de voorschoolse voorzieningen gestimuleerd⁵⁴.

53. Gemeente Enschede (2014) IKC's in 2015. Naar een (aan)sluitende ondersteuning binnen de IKC's. Enschede: gemeente Enschede.

54. Jepma, IJ., Muller, P. en Bolt, L. van der (2013). De verbindende schakel. Praktijkonderzoek naar de inzet van de intern begeleider in de voorschool. Utrecht: Sardes.

3.3 Opbrengsten van peuteropvang

Peuteropvang heeft pas positieve effecten op de ontwikkeling van kinderen als zowel de kwantiteit als kwaliteit op orde is⁵⁵. Verder blijkt dat peuteropvang vooral profijtelijk is voor doelgroepkinderen uit achterstandssituaties. Zij krijgen van hun ouders in de thuissituatie over het algemeen minder ontwikkelingsondersteuning, waardoor de peuteropvang voor een stimulans van hun ontwikkeling kan zorgen.

Investeren in peuters betaalt zich later dubbel en dwars terug

De Amerikaanse econoom en Nobelprijswinnaar Heckman stelt dat vroege interventies (gericht op het jonge kind en diens omgeving) economisch gezien veel meer profijt opleveren dan interventies bij oudere kinderen en jongvolwassenen. Zijn stellingname maakte dat voorschoolse voorzieningen niet alleen interessant werden gevonden vanuit het perspectief van achterstandenbestrijding maar ook vanuit macro-economisch perspectief. Mede daardoor is er wereldwijd meer belangstelling en geld vrijgemaakt voor (de kwaliteit van) voorschoolse voorzieningen.⁵⁶

Welke opbrengsten mogen van kwaliteitsrijke peuteropvang worden verwacht? Onderscheid kan worden gemaakt tussen korte-, middellange- en langetermijnopbrengsten.

Voor de korte termijn kan worden verwacht dat peuteropvang van goede kwaliteit bijdraagt aan het ontwikkelen van de noodzakelijke voorwaarden voor formeel leren (bijvoorbeeld fonetisch bewustzijn, letter- en cijferbegrip, geletterdheid en woordenschat). Daardoor stappen peuters bij het bereiken van de kleuterleeftijd betrekkelijk eenvoudig over naar de basisschool. Zo komen ze beter voorbereid op de school.

Voor de middellange termijn zijn er aanwijzingen dat kwaliteitsvolle peuteropvang bijdraagt aan hogere prestatiemotivatie, hogere onderwijsprestaties, hogere diploma's, minder zittenblijven, minder verwijzingen naar speciaal onderwijs en minder vroegtijdig schoolverlaten. Kortom, peuteropvang zorgt voor betere schoolloopbanen.

Voor de lange termijn wordt door peuteropvang van goede kwaliteit bijgedragen aan een betere start en hogere posities op de arbeidsmarkt, minder tienermoederschappen, lagere criminaliteitscijfers, langere en betere gezondheid, minder uitkeringen en meer belastinginkomsten voor de regering.

In Nederland vallen de effecten van peuteropvang met voorschoolse educatie tegen⁵⁷. Dat heeft waarschijnlijk meerdere oorzaken. Ten eerste zijn het aanbod en de kwaliteit van voorschoolse educatie in Nederland voor verbetering vatbaar. Zo is in veel andere landen het aanbod intensiever. Waar in Nederland kinderen vanaf 2 - 2,5 jaar maximaal vier dagdelen per week kunnen profiteren van voorschoolse educatie, kunnen kinderen elders al op jongere leeftijd deelnemen aan een omvangrijker aanbod (soms wel de hele week). Meer tijd voor rijke ontwikkelingsstimulering genereert hogere opbrengsten.

55. Chambers, B., Cheung, A., Slavin, R.E., Smith, D. en Laurenzano, M. (2010). Effective Early Childhood Educating Programs: A Systematic Review, Best Evidence Encyclopedia (BEE), Empowering Educators with Evidence on Proven Programs, www.bestevidence.org. Evidence on Proven Programs, www.bestevidence.org.

Yoshikawa, H., Weiland, C., Brooks-Gunn, J., Burchinal, M.R., Espinosa, L.M., Gormley, W.T., Ludwig, J., Magnuson, K.A., Phillips, D. & Zaslow, M.J. (2013). Investing in Our Future: The Evidence Base on Preschool Education. Society for Research in Child Development / Foundation for Child Development.

56. Jepma, I.J., Muller, P. en Schonewille, B. (2015). Jonge kinderen zijn de toekomst. Startdocument 'Het jonge kind / voor- en vroegschoolse educatie'. Startdocument voor Onderwijsraad bij Een goede start voor het jonge kind. Utrecht: Sardes.

57. Fukkink, R., Jilink, L. en Oostdam, R. (2015). Met een blik op de toekomst. Een meta-analyse van de effecten van vve op de ontwikkeling van kinderen in Nederland. Amsterdam: Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding / HvA Publicaties.

Ook met het opleidings- en kwalificatieniveau van de professionals op de groep loopt Nederland internationaal niet voorop. Daarom wordt er langzaam maar zeker ook steeds meer geïnvesteerd in het verhogen van het initiële en post-initiële scholingsniveau van (aankomende en zittende) pedagogisch medewerkers.

Een tweede oorzaak heeft te maken met het verschil in doelgroep. De doelgroep in het buitenland bestaat vaak uit kinderen die opgroeien in grote armoede. Hun ouders zijn langdurig werkeloos, hebben een strafblad, zijn verslaafd... Voorschoolse educatie van hoge kwaliteit kan in die gevallen een wereld van verschil maken. De achterstand van de doelgroepkinderen tot de niet-doelgroepkinderen is in Nederland kleiner. We leven in een redelijk egalitair land. Effecten zijn dus moeilijker aan te tonen.

Ten derde kunnen de tegenvallende effecten te maken hebben met de kwaliteit van het onderzoek. Veel onderzoek van Nederlandse bodem kan de strengste toets der kritiek niet doorstaan. Vrijwel nooit zijn de kinderen aselekt toegewezen aan een experimentele of controlegroep. Ook is vaak onbekend hoe het peuteraanbod en de kwaliteit ervan er precies uitzien. Daar komt bij dat er soms wel zicht is op korte termijneffecten op bijvoorbeeld woordenschat of taalontwikkeling, maar wat voorschoolse educatie betekent voor de latere school- of beroepsloopbaan blijft ongewis⁵⁸.

Er liggen dus op diverse vlakken nog mogelijkheden om de kwantiteit en kwaliteit van peuteropvang (met voorschoolse educatie) te versterken. Op die manier kan er beter worden bijgedragen aan de ontwikkelkansen van peuters.

58. Jepma, IJ. (2013). Werkt VVE nu wel of niet? Bewijs voor de effectiviteit van voor- en voorschoolse educatie. In: Westerbeek, K., Broekhof, K., Jepma, IJ. en Aarssen, J. Groot onderzoek naar het kleine kind, onderdeel van de Versterk-box, pagina 29 - 33. Utrecht: Sardes.

